

ENTREBANCS I PENOMBRA

Quan Miguel Primo de Rivera, capità general de Catalunya, el 13 de setembre de 1923 va dir, més o menys, «ara manaré jo i m'ajudaran uns quants de la meva corda», la majoria dels catalans no s'ho imaginaven i ho van escoltar amb indiferència. Aquesta actitud, però, durà poc temps, perquè els militars del *Directorio* molt aviat van ensenyar l'orella. Josep Pla va escriure: «A la Península la Dictadura fou probablement un govern ni pitjor ni millor que la immensa majoria dels ministeris de l'antic règim. A Catalunya, en canvi, fou un govern minuciosament i implacablement tirànic servit per personatges sinistres.»⁴²

Josep Puig i Cadafalch, que des de la mort de Prat de la Riba ocupava el càrrec de president de la Mancomunitat, plegà el 18 de març de 1924 i, com si hagués començat una sessió de titelles, foren presidents d'una institució ara totalment inoperant el general Losada, governador civil de Barcelona, i Alfons Sala, comte d'Egara, que, finalment, el 22 d'abril de 1925 fou substituït per una comissió gestora liquidadora. Es tornava al jacobí i arbitrari sistema de les províncies, havia estat suspès el règim constitucional i implantada una rígida censura, prohibits els partits polítics i els sindicats i —entre d'altres mesures de detall— es tornà a perseguir l'ensenyament del catecisme en català, foren clausurades totes les escoles i classes subvencionades per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, el camp del Futbol Club Barcelona —focus subversiu— fou tancat, foren clausurats els locals de l'Orfeó Català, etc.

42. Citat per Josep Termes a *Història de Catalunya*, dirigida per Pierre Vilar, vol. VI, pàg 312.

En el camp de la cultura, una de les mesures dictatorials que provocà major enrenou fou l'afer Dwelshauvers. Els homes de la Mancomunitat —seguint els passos de Prat de la Riba i empesos pel desig d'obtenir en llurs iniciatives els millors fruits— encarregaven a qui fos la direcció de les noves empreses, fos de la ideologia que fos, fos de de la terra que fos. I així dirigí l'Escola del Treball Rafael Campalans, d'idees socialistes; i vingué a assessorar els Serveis de Sanitat Gustau Pittaluga, de Madrid; i de Roma acudí Maria Montessori que inicià en noves tècniques pedagògiques un estol de mestres. Per les mateixes raons, l'any 1919, el psicòleg i filòsof belga Georges Dwelshauvers creà a Barcelona, sota el patrocini de la Mancomunitat, el Laboratori de Psicologia Experimental. L'any 1924, Dwelshauvers fou objecte d'una nota pública despectiva escrita pel diputat de la Mancomunitat de la Dictadura Darius Rumeu i Freixa, el baró de Viver, en la qual es parlava de «psicología recreativa» i —entre d'altres ironies i com a sùmmum d'incomprensió— es deia que el Laboratori de Psicologia estava «*en relación directa con el Laboratorio de Psico-Fisiología de la Sorbona (...) De manera que es evidente que los trabajos del 'Laboratori' a quien aprovechan es al Laboratorio de la Sorbona.*» El baró era d'aquelles mentalitats que, en llur arrogància, opinen que el país no necessita lliçons d'un exterior d'on només arriba el mal exemple. El fet és que Dwelshauvers fou acomiadat; els professors de les Escoles creades per la Mancomunitat, públicament, li expressaren solidaritat: «...davant l'atac incompetent i desconsiderat de què haveu estat objecte, venim a testimoniar-vos la nostra simpatia i el reconeixement de la importància de la vostra tasca docent, de la vostra labor d'investigació científica.» Foren comminats a rectificar i «...*habiendo transcurrido el plazo sin que dicha rectificación se haya hecho, queda usted destituido.*» Reberen aquesta nota més de cent professors (el canonge Carles Cardó, Pau Vila, Feliu Elias, Joan Llongueras, Carles Riba, Pompeu

Fabra, Jordi Rubió, Carles Pi i Sunyer, Rafael Campalans, Pius Font i Quer, els metges Jesús M. Bellido i Leandre Cervera, etc., etc.) de les Escoles d'Agricultura, del Treball, de Bells Oficis, de Bibliotecàries, d'Estudis Comercials, de Funcionaris d'Administració, de l'Escola Normal, etc. Era igual: l'únic que importava era deixar constància de la prohibició de tenir opinió pròpia i d'expressar-la en veu alta.

Naturalment, els Congressos de Metges de Llengua Catalana emmudiren i no tornarien a aplegar les abnegades voluntats fins acabada la Dictadura; Martínez Vargas vivia com un peix a l'aigua, però aigua d'un estany daurat; totes les iniciatives mancomunades foren ofegades i passaren a les corresponents delegacions provincials, ara regides per una legislació dictada des de molt lluny, tant en el coneixement de la realitat, com en l'espai, com en la mentalitat. Així, d'aquell il·lusionat projecte de la Casa Maternal Catalana no se'n parlà més i la Maternitat, tot i els esforços dels seus metges, tornà a la cotilla constrictiva de les lleis centrals.

És clar que es feia alguna cosa i es podia dir alguna cosa. Alexandre Frias, per exemple, recorda que «en 1926 iniciamos la campaña para que los Ayuntamientos y Diputaciones abolieran la asistencia a los entierros de los niños de las casas de beneficencia», que anaven, ben arrengrerats, als enterraments dels notables no se sap si com un element decoratiu més o com l'expressió pública de l'immens reconeixement que havien de sentir els infants.⁴³

També l'any 1926, fou inaugurada una Guarderia para Niños de Pecho, de la Junta de Protección a la Infancia, al carrer d'Independència, 68, al Poblenou.

També és d'aquests anys la construcció de l'Hospital Municipal d'Infecciosos. A Barcelona —des de la tardor del 1914, quan la ciutat es veié afectada per una epidèmia de febre tifoide que provocà 2267 defuncions d'entre les 24742 persones que emmalalti-

43. «Urbs», núm. 24. Reus, abril-maig 1958. pàg. 53.

ren—⁴⁴ hi havia, a la Secció Marítima del Parc de la Ciutadella, uns barracons de caràcter provisional que feien les funcions de llatzaret. Francesc Pons i Freixa, director de l'Institut Municipal d'Higiene des de l'any 1924, impulsà l'Ajuntament barceloní a l'acord de la construcció d'un hospital estable en substitució dels barracons. Pons i Freixa, que creia que «el pitjor no fóra pas encara la inacció del no fer res, sinó l'acció del fer-ho malament», no aconseguí que l'Ajuntament vencés les resistències i els escrúpols dels propietaris dels terrenys i les torretes de Montjuïc i Vallcarca, on, successivament, s'havia pensat de construir el nou hospital.⁴⁵ L'Ajuntament era presidit pel baró de Viver que, pel que sembla, no tenia cap empatx a enemistar-se amb els intel·lectuals i, en canvi, sentia un gran respecte per la propietat privada. Finalment l'Hospital d'Infecciosos fou construït —segons el projecte de l'arquitecte municipal Josep Plantada— en els terrenys de l'Ajuntament on hi havia els barracons, a la Secció Marítima del Parc; fou posat en funcionament el dia 1 de gener de 1930 i l'Hospital ha viscut —i els seus malalts han viscut—, fins fa quatre dies —més de cinquanta anys—, entre vies de tren que hi dificultaven l'accés i un tuf de gas gens recomanable en una àrea sanitària.

L'any 1924 aparegué la revista «El Niño», dirigida per Polió Buxó Izaguirre, i l'any següent «Archivos de Medicina Infantil» que dirigí J.M. Lucena; aquesta última, no era res més que el «Suplemento Anual Ilustrado de la Revista Médico Sanitaria», amb la reproducció de treballs ja publicats en altres revistes, tot plegat molt poca coseta. «El Niño» era dedicada a les mares i, a més de temes diversos de puericultura, comprenia una secció de consultori gratuït.

44. *L'Hospital del Mar en la història*, Enric Bosch i Monnegal. Ajuntament de Barcelona, 1986.

45. «Veinticinco años del Hospital de Infecciosos al servicio de la ciudad», L. Trias de Bes, dins *Actos conmemorativos del XXV Aniversario*. Barcelona, octubre 1954.

L'ANY VINT-I-SIS

De tant en tant, anant pels temps, es troben comportaments d'una tenacitat envejable; són la completa adequació a la fermesa d'una convicció o d'un projecte. El del noiet de la tendra i exemplar història del castell de sorra, per exemple; que quan la construcció ja començava de tenir cara i ulls, una onada amb més empenta la desfèu i ell, platja amunt, començà de nou. I quan ja era gairebé hora de perfilar els marlets, el joc barroer d'uns pilotaires afonà més de mitja muralla i del tot la torre d'homenatge, i ell, com si res no hagués passat, tornà mans a l'obra. I encara més: que quan el castell ja feia d'allò més goig, uns bordegassos insolents hi saltaren i hi saltaren damunt. I això no és tot: que quan amb la servitud de l'horari tornaven a casa, dalt de la duna es desfèu de la mà de l'enteniment, arrencà a córrer i, un cop a la platja, es disposà novament a la feina.

O el comportament de Jaume Aiguader i Miró que l'any 1926, en una circumstància política del tot adversa, crea la «Col·lecció de Monografies Mèdiques» i la impulsa i dirigeix sovint des de la presó. El primer número aparegué el mes de maig del 26 i el ritme d'aparició era mensual. Només cal llegir els títols de les monografies per adonar-se de la inquietud científica que animava la «Col·lecció»; molts dels números són els primers passos d'altres tants aspectes de la medicina al nostre país i llurs autors són la genuïna representació dels metges catalans. (Si no, *La psicoanàlisi* d'Emili Mira, *L'electrocardiografia* de Cristià Cortés o *La diabetis* de Rossend Carrasco i Formiguera). S'arribà, el desembre del 36 i gener del 37, al número 103-104.

D'entre els d'interès pediàtric, destaquen *Trastorns intestinals dels infants. Generalitats* de Roig i Raventós (nº 15, any 1928); *Alimentació del nen durant la primera infància* de Salvador Goday (nº 19, any 1928); *Trastorns nutritius del lactant* (nº 62, any 1932) de Salvador Goday i Martí Carbonell i Juanico; *La infància anormal* de Jeroni de Moragas (nº 67, any 1933), en què, per primera vegada al país, és feta una valoració sistemàtica de l'infant anormal, estudiant la seva evolució psicològica amb les conseqüències pedagògiques que en deriven; *Evolució sexual de l'infant* de Jeroni de Moragas (nº 85, any 1935) que, segons paraules de l'autor, «aquest llibre, entre les seves múltiples intencions, en portava una de primordial: ajudar els pares, els metges, els educadors a treure l'infant d'una vida purament orgànica per atènyer progressivament la claredat de la consciència»; i *La cirurgia abdominal del nen* (nº 81, any 1935) d'Emili Roviralta.

El «Prefaci» de la monografia de Roig i Raventós és una descripció de la situació científica i assistencial de l'època. Diu: «La patologia digestiva infantil és un esbarzer, on sota de la taca fosca de la verdor, estan amagades individualitats patològiques que es confonen. Cal posseir un sentit d'orientació per assolir diagnòstics difícils. Unes *nocions generals* són necessàries per a començar el camí (...) les hores i hores que hem passat escrivint aquestes planes, pensant, amb admiració, en els metges rurals estudiosos que passen per la vida i es veuen obligats a saber un xic de tot, per tal d'ésser dignes vetlladors de la salut dels pobles. La patologia infantil és sens dubte la branca de la Medicina que cal expandir amb més necessitat. Tots els metges, tard o d'hora, han de resoldre problemes de pediatria, especialment els que exerceixen la professió pels pobles allunyats de la ciutat. Per altra part el poble, dut per errors que passen de pares a fills, va a demanar consell al professional després d'haver provat una munió de remeis, que ultra ésser impropis, fan perdre les pri-

meres hores, quan el mal és dominable per una terapèutica segura. És freqüentíssim que la primera visita la faci l'àvia, la segona la llevadora, i la tercera el metge. I fan i desfan, fins que les mares, esglaiades, fugen cap al metge perquè l'èxit promès no ve.»

El «Prefaci» de la monografia de Salvador Goday i Martí Carbonell, tot i ésser de quatre anys més tard que les paraules de Roig i Raventós transcrites en els paràgrafs precedents, remarca alguns dels mateixos conceptes: «En estructurar aquesta monografia, hem sentit pesar damunt nosaltres una feixuga responsabilitat. Els trastorns nutritius constitueixen la part més específica de la patologia del lactant i són també els que més contribueixen que la mortalitat sigui en aquesta època de la vida enormement superior a cap altra, i solament comparable a la senectut més avançada.»

Les monografies s'acompanyen sempre d'un «Noticiari», amb comentaris d'Aiguader i Miró, el conjunt dels quals constitueix un filó d'informació que no té preu. El «Noticiari» de la «Monografia» de juliol de 1928 comenta elogiosament una campanya de Roig i Raventós, des de les planes de «La Veu de Catalunya», a favor de la construcció de sanatoris. Insisteix sobre aquesta necessitat i, damunt, l'amplifica: «Manquen sanatoris, manquen hospitals, manquen estatges decents per a la gent obrera, manca tot a casa nostra. Durant segles hem viscut d'esquena al món civilitzat; havíem caigut en un estat d'abúlia i d'anul·lació de tot pensament innovador; pesava damunt nostre tot el pes d'una història que crèiem gloriosa i ens acontentàvem. Però el món marginava aquest narcisisme i feia la seva ruta...» Etcètera.

Però l'any 1926 no ho ha dit tot amb l'inici de les «Monografies Mèdiques»; justament també el mes de maig comença l'aventura pediàtrica potser de més relleu i de més transcendència de la nostra història: es constitueix la Societat Catalana de Pediatria.

Els joves pediatres de la Maternitat de Barcelona

August Brossa i Salvador Goday, en relació amb Joan Casasayas, tenen la idea —i el coratge— de reunir els dispersos pediatres que, amb pocs contactes entre ells, hi havia a la ciutat. Si es parla de coratge, no és pas gratuïtament: la intenció era, clarament, de formar un grup al marge de les tuteles coercitives oficials que, amb independència d'esperit, fugís del retoricisme ampul·lós i buit de contingut que imperava; convé de recordar que es vivien els anys de la màxima prepotència de Martínez Vargas.

L'any 1925, August Brossa havia visitat Manuel Salvat i Espasa —que gaudia d'un sòlid prestigi professional i humà— per exposar-li el projecte; Salvat —és clar— l'acollí immediatament amb entusiasme. El mateix Brossa escriví la carta —el primer text de la història de la Societat— que, tramesa a dinou presumiblement interessats en la idea, significa ben bé l'acte de posar fil a l'agulla. La carta, datada el 5 de febrer de 1926, diu: «Benvolgut company: Creyent interpretar un sentiment de companyonia i un desitj que batega en el ambient, de reunir i coordinar les aspiracions de una especialitat, tenim el gust de proposar-vos la fundació de la Societat Catalana de Pediatria. Si esteu d'acord amb aquest pensament, vos preguem d'assistir a la reunió preparatòria, que tindrà lloc...», etcètera, etcètera. I acaba: «Vostres affms companys». Aquest primer històric text va acompanyat de la nota de la primera despesa que la Societat generà: «Per copiar a màquina 19 cartes català Ptas. 8'50. Barcelona 4 Febrer 1926. Rebut Francesca Sans». Qui dubti de l'antiguitat de la Societat, que pregunti a aquesta benemèrita senyoreta Francesca què cobraria avui de la transcripció de dinou cartes, una per una, i de l'escriptura dels corresponents sobres.

Després de quatre o cinc reunions preparatòries als locals de l'Acadèmia i Laboratori del carrer de Llúria número 7, quedà nomenat un Comitè Organitzador que redactà uns estatuts, que planificà els projectes i convocà una primera Assemblea General.

Fou el dia 14 de maig de 1926, també al carrer de Llúria número 7, i eren els assistents Zariquiey, pare i fill, Salvat, Goday, Buxó, Molleda, Joan Córdoba, Claudi Bassols, Wemberg, Torelló i Brossa. Aquests onze fundadors de la Societat elegiren la primera Junta, amb Manuel Salvat com a president i August Brossa com a secretari; Martínez i Garcia fou designat vicepresident, Polió Buxó, tresorer i Salvador Goday, bibliotecari. El dia 1 de juliol tingué lloc la primera Assemblea administrativa, i en ella se sumaren a la Societat o foren proposats com a membres Bonrepaux, Girona, Manuel Miralbell, Trias Maxencs, Joaquim Birba, Miquel Artigas i Roca, Josep M. Cluet, Steegman, Miquel EcheGARAY, Antoni Calahorra i Emili Roviralta. Havia nascut la Societat Catalana de Pediatria i havia nascut moguda per una fervorosa inquietud científica.

La llastimosa absència de Joan Casasayas en aquest naixement —quan ja era un autèntic mestre de pediatria— era forçada per l'irreparable: els primers dies de juny del mateix vint-i-sis, amb trenta-vuit anys, «aquella gran ànima d'infant» havia mort; «i uns amics fidels varen enterrar-lo a Manresa, al costat del seu pare.» Si hauria col·laborat, generós, obert, en l'aventura que naixia, mai no ho sabrà ningú; perquè «ningú, ni els seus amics més íntims, pogueren saber-li tota la seva vida interior. Era tan ànima endins, era tan profunda, que avergonyit, pudorós, temia de descobrir-la. No ens queda cap dubte, que la millor part de la seva vida, el més noble i el més interessant que bategà dins la seva ànima, quedarà sempre per descobrir. Ni que hagués viscut més temps entre nosaltres no ho hauríem pogut saber: s'ignorava tant ell mateix, era tan l'home que va pel món sense veure's en cap mirall...»⁴⁶ D'interrogants i de misteris n'estem voltats; i en som plens. És així.

La importància de l'aparició de la Societat de Pe-

46. *Jeroni de Moragas, Vivències Manresanes*, a cura de Simeó Selga i Ubach.

diatria fou clarament reconeguda per l'estament mèdic: el dia 28 de juny s'havia celebrat la primera Reunió científica —amb un parlament del president Salvat i la conferència «Consideraciones sobre difteria y suero antidiftérico» a càrrec de Ricard Zariquiey—, en la qual eren presents Jesús Mª Bellido, en representació de l'Acadèmia i Laboratori, Puig i Sais del Sindicat de Metges, Donés per l'Institut Mèdico-Farmacèutic, Noguer Moré de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, Puche, en representació de la Societat de Biologia i de l'Institut de Fisiologia, Rodríguez Arias per la «Revista Mèdica de Barcelona», i Goday, en nom de la revista «Ars Mèdica». Déu n'hi do, per a l'inici de les activitats d'una Societat que no tenia ni dues dotzenes de socis.

Que la constitució de la nova entitat tingué bona acollida entre els metges interessats en la patologia infantil és més que cert. Una prova ens la dona la neta disposició de la carta que Emili Roviralta —de jove, nimbat ja i olímpic— dirigí a Manuel Salvat. Datada a Barcelona el 29 d'octubre de 1926, diu: «Benvolgut amic, encara que amb bastant retras, degut a haver-me trobat ausent una temporada, recullo les indicacions del meu bon amic Córdoba sobre la possibilitat d'ingressar a la Societat Pediàtrica que V. tan dignament presideix. Em plau doncs fer-li constar que em veuria molt honrat de poguer col·laborar amb Vs., modestament i amb el sol fi d'aprendre, agraint-li des d'ara l'amabilitat e indulgència amb que sabrà rebre aquestes ratlles. Li prego accepti l'expressió dels meus sentiments més distingits.»

Havia començat la festa. Una festa un si és, no és, enterbolida per una minúcia misteriosa que explica, amb tots els detalls menys un, Polió Buxó. En una carta del 24 de maig de 1976 —de cinquanta anys després dels fets que ressenya— diu: «Jo vaig gestionar la seva aprovació al Govern Civil, proposant al ensems els noms de la primera Junta Directiva. L'oficial encarregat de tramitar aquestos assumptes els fullejà uns moments i me digué les següents pa-

raules: *Supongo que el Gobernador no podrá aprobarlos*. Corrien els temps de la Dictadura del General Primo de Rivera i mes d'un cop els vianants que anaven parlant en català, sentien una mà sobre una de llurs espatlles i una veu autoritaria que els obligava a dirigir-se a la Comissaria de Policia. Per això jo com a contesta vaig preguntar-li: Seran rebutjats per la qualificació de catalana?, a la qual cosa va respondre: *No señor, es que aquí tenemos ya presentados otros Estatutos solicitando la creación de una Sociedad denominada exactamente igual* i me mostrà els altres Estatuts. L'estupefacció meva fou evident ...» etcètera. A la Societat, l'obstacle creà rebombori i, també, estupefacció, però com que quan no es pot, no es pot —que diu la vella saviesa popular— el president Salvat dirigí un escrit al Govern Civil en què sol·licitava que registressin i aprovessin els estatuts amb un canvi de nom; en comptes de Sociedad Catalana de Pediatría, Sociedad Pediátrica de Cataluña. Polió Buxó continua: «Tot fou l'obra d'un sol metge, llicenciat feia poc i que volgué manar des dels inicis: amb son caràcter impetuós, ço que va assolir va ésser no figurar entre els nostres socis i morí l'any 1939 a conseqüència de la guerra civil (...) Lo que jo no recordo es si vàrem iniciar nostres tasques amb aquest nom [el de *Sociedad Pediátrica de Cataluña*], o bé si el company intrús, que quedà avergonyit quan el cridàrem, retirà tot seguit la documentació del Govern Civil, o si va ésser després que la donà de baixa, per fer possible la presentació dels estatuts majoritaris.» I Polió Buxó quan se n'anà, s'endugué amb ell el nom d'aquest pediatre trapella.

Allò que Buxó sí que diu és que en la sol·licitud de creació de la misteriosa i fallida Societat figurava com a president Joan Casasayas, el qual, sorprès, manifestà desconeixement del fet quan foren fetes les investigacions corresponents. La sol·licitud procedia

47. Arxiu del Govern Civil de la Província de Barcelona. Registre d'Associacions, vol. 7, pàg. 12. Expedient 12.733.

del carrer de Santa Anna, 28,⁴⁷ domicili del Col·legi de Metges, de la Junta del qual Casasayas era vocal. Probablement, el desllorigador d'aquest afer és una manipulació o un abús de confiança inferits a Casasayas que, com a professor auxiliar de la càtedra de Martínez Vargas, devia semblar propici a la jugada.

Diu: «Alta de Sociedad Catalana de Pediatría»; Objeto: Cultural; 15-05-1926. Domicilio: calle Santa Ana, 28, 1º. Baja: 6-08-1926". L'expedient ha desaparegut i no consta la persona que va fer el lliurament. (obtenció, Joaquim Ramis)

Arxiu del Govern Civil de la Prov. de Barcelona. Registre d'Associacions, vol. 7, pàg. 36. Expedient 12.855. Diu: «Alta de «Sociedad Catalana de Pediatría»; Objeto: Cultural; 22-09-1926. Domicilio: calle Lauria, 7.» L'expedient hi és complet. (obtenció, Joaquim Ramis)

Al carrer de santa Anna, 28, hi havia el Col·legi Oficial de Metges, que presidia Felip Proubasta i el secretari era Melcior Parrizas. Joan Casasayas era vocal de la Junta. L'acta de la reunió del 15 de juny de 1926, diu: «*Se acuerda hacer constar en acta el sentimiento de la Junta de Gobierno por la pérdida del distinguido compañero y vocal de la misma D. Juan Casasayas Cucurella.*» (obtenció, Joaquim Ramis)

I UNA SOLA VEU

En un record llunyà i lluminós, hi ha una cançó vibrant i impulsiva que parla d'una sola veu.⁴⁸ Es cantava en aquests anys; i en aquests anys s'obrava com si el país —si més no el país que construïa i comptava positivament— tingués, exactament, una sola veu. Des de la Societat de Pediatria als Congressos de Metges de Llengua Catalana, des de l'escola primària fins, després, a la Universitat, des de les Lectures d'Infants amb dibuixos de l'Obiols al *Diccionari Fabra* i «Els Nostres Clàssics» de l'Editorial Barcino, des del senyor Mas del carrer del Bruc fins al jove Pardo que acabava d'arribar d'una altra terra.

No cal pas fer cap exhibició d'arguments; la «Memòria de Secretaria» que, en la Sessió general administrativa de la Societat Catalana de Pediatria del mes d'octubre de 1927, llegí August Brossa és prou contundent. Diu: «La nostra Societat compleix avui un any de vida. Permeteu al que fins avui ha estat el seu Secretari, celebrar amb joia aquesta data, fent voleiar al vent la senyera de les nostres il·lusions, realitzades gairebé del tot»; i després refereix les visites col·lectives que, ja el primer curs d'activitats, s'organitzaren a institucions de protecció al nen. El Servei de Pediatria de l'Hospital de Sant Pau «que dirigeix el nostre company Dr. Martínez García» i l'edifici de la Junta de Protecció a la Infància «on el

48. «El cant del poble», lletra de Josep M^a. de Sagarra, música d'Amadeu Vives. «Glòria, catalans, cantem! / cantem amb l'ànima! / un crit i una sola veu: / Visca la pàtria!».

seu Secretari, En Lluís Folch i Torres, que és l'ànima de la Institució, ens va rebre amb tots els honors», foren les visites del primer any. I acaba: «Els nostres especialistes tenen ja una tribuna on exposar llurs treballs; la tasca de mútua estimació i coneixement va progressant. Els pediatres barcelonins i després els de tot Catalunya tenen la seva Societat. El camí és obert. Avancem, companys! El començament de tota obra col·lectiva és sempre difícil, però si tots hi posem el nostre esforç, amb la mirada fita en l'esdevenidor, farem obra bona i obra útil a la Ciència, a la qual hem dedicat el millor de la nostra vida, i a la terra dels nostres pares, que és també la dels nostres amors.»

La Societat Catalana de Pediatria, el mes de gener de 1928, començà la publicació del seu «Butlletí» i ja la seva «Presentació» és també expressió de la senzillesa, l'obertura, la inquietud i el desig de les coses ben fetes que caracteritzarà la Societat al llarg dels anys. És més: els termes de la «Presentació» són, fins i tot, sorprenents si els comparem a la grandiloqüència i el triomfalisme vacu de les autoritats, de la gent que hi està i de la gent que vol estar-hi bé. Hi diu: «La Societat Catalana de Pediatria ha reunit els especialistes de Barcelona en una mateixa tasca de laboriositat i estudi. En la nostra Acadèmia tenen lloc preferit els Pediatres catalans que se senten impulsats per l'anhel de perfecció i que treballen dintre un ambient de cordialitat i progrés científic. / Aquest Butlletí no es presenta com una Revista més, sinó com una part del cercle habitual dels nostres treballs, i per això les seves planes són per a nosaltres el portantveu de les nostres reunions científiques. / En presentar-nos en el terreny científic amb aquest Butlletí, rebin totes les Societats i Revistes científiques el nostre Déu-vos-guard i la nostra consideració i simpatia.» No està gens malament com a inici d'un viatge —una aventura coratjosa—, tot i que —potser de cara a les autoritats servidores de la Dictadura, potser a causa de la curta vida del català com a llengua

científica— la «Presentació» transcrita encapçala el «Butlletí» en edició bilingüe. Vindran temps pitjors, vindran temps millors.

El «Butlletí» tenia una periodicitat trimestral i aviat (1933) passà a bimensual. El primer número inclou la llista de socis (un total de 26); l'any 1929 la Societat comptava amb 33 socis, l'any 1930 amb 37, l'any 33 amb 86 i l'any 36 amb 153. La pediatria, com a especialitat amb tot els ets i uts, s'anava fent gran.

Més d'una vegada els homes de la Societat de Pediatria havien expressat la voluntat que l'entitat, lluny de restar circumscrita a una ciutat, fos veritablement Catalana, tal com indica el seu nom social. Calia sortir de Barcelona i eixamplar-se pel país; amb aquesta intenció, la primera de les decisions preses fou la de realitzar visites col·lectives fora de la gran ciutat. El 24 de juliol de 1929 —la primera sortida—la Societat visità els Balnearis d'aigües minero-medicinals de Tona, el Codina, l'Ullastres i el Roqueta, i el 29 de setembre del mateix any l'Institut de Puericultura de Reus d'Alexandre Frias. A Tona, el geòleg professor de la Facultat de Ciències mossèn Marià Faura i Sans exposà exhaustivament la vida de la població, i dels miracles se n'encarregà Ricard Zariquiey, fill, que havia estat metge dels manantials. A Reus, «la distinguda visita girada a l'Institut, posà ben de manifest ço que pot la voluntat d'un home.»

Mentrestant, s'havien dut a terme —o es duïen a terme— dues obres d'una notable repercussió en la població infantil de Barcelona: les del metro i les de l'Exposició Internacional, que atragueren la primera gran immigració en massa. El Gran Metro començà a funcionar el juliol del 1925 i el Transversal el 1926; l'Exposició fou inaugurada el 19 de maig de 1929. Entre una cosa i una altra, el tren «transmiserià» no parava de desembarcar a Barcelona joves famílies o pròxims constituents de família, per la qual cosa la població infantil, molt aviat, augmentà i augmentaren també els problemes sanitaris de l'habitatge d'a-

quest increment de població (amuntegament humà, proveïment d'aigua potable, eliminació d'aigües residuals, etc) i es convertí en urgent l'ampliació dels recursos assistencials pediàtrics i pedagògics de la ciutat.

La Societat, fins ara, s'havia mogut, però d'incidència ciutadana res de res. Es veu que les autoritats municipals i les provincials i les estatals en sabien molt i no necessitaven cap tipus d'assessorament o ajuda. Fins que Alfons XIII en persona suggerí a Primo de Rivera que plegués i el general, obedient, el 28 de gener de 1930 se n'anà a París, on morí —amargat, diuen— al cap de poques setmanes. Per a la Societat i per a molts, s'obrí un període en què la voluntat de servei podia començar a veure's satisfeta.

El 14 d'abril de 1931, amb la proclamació de la Segona República i, després, amb la instauració del règim autonòmic representat per la Generalitat, es potenciaren encara més les possibilitats de participar, com a experts, en els afers ciutadans.

Fou, en ambients molt diversos, com un retorn a l'alegria de la vida. Per començar —com si es despullés d'un vestit imposat—, l'any 1930, la Societat normalitzà el seu nom: abandonà l'accent de *Pediatría* i, de *Sociedad* que oficialment era des del naixement, passà a Societat. Començà, ara, una autèntica actuació pública, a càrrec, unes vegades, de la Societat, i d'altres dels homes de la Societat: Joan Córdoba, un sòlid expert en protecció infantil, que l'any 29 havia succeït Salvat en la presidència, exposa el pla d'organització metòdica de la Protecció a la Primera Infància a Barcelona; Jeroni de Moragas imparteix, dintre d'uns Cursos tècnics de pedagogia —«continuació dels extingits Estudis normals de la nostra Mancomunitat»—, un curset de fisio-patologia infantil, aquell en què reclamava una major col·laboració entre pediatres i pedagogs; l'any 1932, la Societat emprèn l'organització de la lluita contra la diftèria a Catalunya i designa August Brossa per a estructurar i dirigir la campanya d'informació desti-

nada a tots els metges catalans, als quals, a més, se'ls ofereix gratuïtament l'anatoxina diftèrica de Ramon que necessitin; l'any 1933, organitzat també per la Societat, té lloc un curset d'educació de l'infant (bases psico-físiques de l'educació familiar), amb conferències d'Emili Mira, Josep Córdoba, Claudi Bassols i, sobretot, Jeroni de Moragas; i l'any 1934, Emili Roviralta proposa unes «Normes d'orientació de criteri i fixació de conducta en els principals problemes apendiculars del nen» que, després d'un debat, la Societat adopta i les fa objecte d'una campanya de divulgació.

Els exemples citats són escollits d'entre unes activitats mogudes —totes— pel sentit de responsabilitat. El treball de Joan Córdoba (16 gener 1930) és la veu de l'eficàcia: «*Las obras de asistencia actuando independientemente, sin una coordinación en sus esfuerzos, tienen el aspecto de instituciones fundadas exclusivamente por un sentimiento de conmiseración y de limosna Los esfuerzos dispersos son ineficaces...*» La campanya de lluita antidiftèrica arriba i té ressò pertot: de Cabra del Camp a Vallfogona de Balaguer, de Cadaqués a Tortosa i de Margalef a Castelltersol. L'alcalde de Tarragona, el 28 d'octubre de 1932, escriu a la Societat «per haver-se presentat casos de diftèria en aquesta ciutat» i demana que «faci la mercè de remetre'ns uns 25 tubs de vacuna antitoxina de Ramon»; i Josep Simon Barceló, de València, escriu el 27 d'abril de 1933 per dir que «encara que un poc tard, aprofitant l'oferiment de l'entitat que presidiu, he de participar-li quant estimaria rebre el fascicle parlant de diftèria que vàreu editar fa temps.» El Curset d'educació de l'infant requeria una matrícula de 10 pessetes i, per acord de la Junta de la Societat, els ingressos obtinguts de les inscripcions «foren entregats al Senyor Conseller de Cultura de la Generalitat, amb destí a educació.»

El secretari Torelló i Cendra en la «Memòria» del curs 32-33 parla de «...l'alt honor aconseguit en ésser requerida la nostra Societat Catalana de Pediatria

com element assessor dels poders públics en ço que es refereix als problemes del nen a Catalunya.» I diu que fou acordat de «nomenar els Drs. Salvat Espasa, Joan Córdoba i Jeroni Moragues per a constituir la comissió assessora de la nostra entitat per orientar el pla mínim de coordinació dels serveis de Protecció al nen de Catalunya.» En aquell moment, el conseller de Sanitat era Josep Dencàs⁴⁹ i la Societat era presidida per Claudi Bassols, elegit després que Francesc Pons i Pascual —d'una visita privada extraordinàriament copiosa i home de criteris molt peculiars— no acceptés la presidència que una elecció prèvia li confiava.

Quan fou aprovada la llei que atorgava l'Estatut d'Autonomia a Catalunya (setembre de 1932), la Societat es dirigí al president de la Generalitat Francesc Macià per tal d'expressar-li la bona disposició de l'entitat i Macià, el 5 d'octubre de 1932, contestà amb el comentari que l'Estatut «obre a la nostra terra les possibilitats del seu total desenvolupament com a poble, per a l'estructuració del qual caldrà la col·laboració de tots els bons catalans.»

Un altre fet d'enhorabona que es produí amb la desaparició de la Dictadura i el pas a unes condicions de major civilitat, fou la represa dels Congressos de Metges de Llengua Catalana. El mes de juny del 1930, ja se'n celebrà un, el Sisè: a Barcelona, sota la presidència d'August Pi i Sunyer que, al Saló de Cent en el curs de l'Acte Inaugural, digué aquelles paraules que s'han fet una divisa. «És pel nostre treball que serem patriotes. Perquè si el saber és una fruïció, el saber és també la força.»

Aquest Sisè Congrés és, de tots, el de més interès per als pediatres, perquè la tercera ponència versava sobre «Mortalitat fetal i infantil a Catalunya». El capítol de «Treballs estadístics» fou presentat per August Brossa, que havia comptat amb la col·laboració de Trias i Maxencs i J. Domènech i Alsina. Brossa hi

49. BSCP, 1934, pàg. 28.

diu: «Tota aquesta quantitat d'infants que moren (i que no moririen, en la seva major part, si fossin ben atesos), constitueixen el problema social més gran a resoldre pel sociòleg, l'higienista i el metge.» Després féu aquella observació que, com una acusació, hauria de fer tornar vermells de vergonya tots els detentors d'alguna—petita o gran—responsabilitat: «...el grau de civilització d'un poble, pot amidar-se per les seves obres de Protecció als seus infants.» Concloué: «El metge com a biòleg i el polític com a sociòleg, haurien d'agermanar-se per a la gran campanya a fer.»

Pere Nubiola i Santiago Dexeus i Font parlaren de la «Mortalitat fetal», i August Brossa i Salvador Goday de la «Mortalitat dels nens abandonats». Pere Martínez i Garcia féu unes consideracions sobre aspectes generals del problema de la mortalitat en els infants legítims, on denuncia com a factors bàsics de la mortalitat infantil la misèria i la ignorància: «La pobresa contraresta en moltes ocasions un sens fi d'intencions bones, així com la ignorància inutilitza els beneficis d'una posició benestant.» A més, «En tot Catalunya no comptem amb un veritable i complet Hospital per a nens. Tota l'obra feta en aquest sentit és fraccionada, imperfecta i insuficient.» I acaba amb la pregunta: «quan i per qui s'iniciarà l'Hospital de Nens que necessita Catalunya?»

Santiago Noguer i Moré parlà de la mortalitat infantil causada per la sífilis; Sayé, de la profilaxi de la tuberculosi a la primera infància i la vacunació antituberculosa de Calmette-Guèrin; Salvat i Espasa, de la mortalitat infantil per tuberculosi a Catalunya; i Bel·larmí Rodríguez Arias, de la causada per malalties nervioses.

Al Setè Congrès (Ciutat de Mallorca, 1932), una ponència tractava d'un dels problemes cabdals de la patologia del temps: la tisiologia. Sayé parlà de l'organització de la lluita antituberculosa a Catalunya; Sayé i Miralbell parlaren del BCG; Salvat parlà de diagnòstic de la tuberculosi intratoràcica de l'infant, i Martínez i García, del seu diagnòstic diferencial.

Pere Nubiola, Muñoz Arbat, Trias Maxencs i J.M. Segalà i Torres exposaren, amb més raó que uns sants, una comunicació del tot revolucionària: amb el títol «Maternitat, puericultura i eugenèsia», fan l'inventari dels serveis de maternitat i de puericultura de Barcelona i presenten un projecte d'organització maternal i infantil amb 17 dispensaris i 3 maternitats a Barcelona-ciutat, 15 dispensaris comarcals i la creació del Casal de l'Infant.

El Vuitè Congrés se celebrà a Barcelona, sense una contribució activa de la pediatria; fou presidit per Puig i Sais. Però sí que entre els actes paral·lels al Congrés n'hi hagué un de prou alta significació i de prou emoció per a tots els congressistes i, d'una manera especial, per als pediatres, perquè s'hi faci referència: Josep Roig i Raventós, fill de Sitges, fill del lluminós pintor Joan Roig i Soler, fou nomenat fill predilecte de la vila. El Novè tingué lloc a Perpinyà els últims dies de juny de 1936, presidit per Joan Puig Sureda; era vocal de la Junta Organitzadora el pediatre valencià Josep Simon i Barceló, vell amic de la Societat Catalana de Pediatria. Al cap de pocs dies de la cloenda del Congrés, començà l'injustificable torb i per culpa seva i del seu ròssec els Congressos tornaren al forçat i expectant silenci.

A la Maternitat s'havien produït canvis: després de la desaparició de Casasayas, la Secció d'infància fou estructurada en tres Serveis, a càrrec de Salvador Goday, August Brossa i Miquel Torelló. De Goday, Carbonell i Juanico explica la sorpresa del dia que el conegué pel fet de «*encontrarme, en vez del Jefe solemne y serio que yo esperaba, con un hombre de porte sencillo, de afable trato y lleno de humor y cordialidad*». ⁵⁰ El contrast existent amb el seu company de sempre August Brossa —molt més entonat— era visible al servei i fora del servei. De la direcció general

50. *Al Doctor Salvador Goday Casals, in memoriam*, M. Carbonell i Juanico. BSCP 1961, pàg. 309.

de la Casa Provincial de Maternitat i Expòsits se n'ocupava —més nominalment que efectivament— Ricard Zariquiey, fins que arran d'una reorganització realitzada el curs 1930-1931 el càrrec fou confiat a Boi Guilera, que ja era el reponsable —meticulós i exigent— del Servei de maternitat i que s'esforçà —tot i produint un cert desassossec entre els pediatres— a infondre el seu estil al Servei d'infància, un Servei que, des d'unes oposicions de 1935, veié incrementades les possibilitats d'acció amb l'ingrés com a metges numeraris de Martí Carbonell i Juánico, Emili Balanzó i Agustí Vigo.

Amb tot això, Martínez Vargas havia anat fent anys i arribà als setanta i, ja se sap, l'administració, en la qüestió de la jubilació, és —en alguns casos afortunadament— inflexible. Fou encarregat interinament de la càtedra Pere Martínez García. Que la Societat de Pediatria vivia en «un ambient de cordialitat» —segons paraules de la «Presentació» del «Butlletí»— i que s'alegrà de la designació per a les tasques docents d'aquest rellevant soci, es desprèn de la carta que, el 28 d'octubre del trenta-u, Martínez García dirigí al Dr. Joan Córdoba, President de la Societat Catalana de Pediatria. Diu: «El dia que vaig començar la meua interina actuació a la Càtedra de Pediatria em sorprengué i m'impresionà, perquè no dir-ho?, la presència d'un bon nombre de socis de l'entitat que tan encertadament dirigiu. Jo sé bé lo que aquesta manifestació pot significar: el desitj fervent que tots els que ens esforcem per el progrés de la Pediatria al nostre país, tenim perquè l'esmentada càtedra sigui l'origen i la llar d'una veritable escola. / Desgraciadament en aquest desitj jo no puc fer més que estar amb vosaltres, desitjant que aviat qui ho mereixi verament vingui a començar aquesta tasca. / Encara, doncs, que no sigui per a mi la vostra adhesió jo li prego, senyor President, vulgui fer arribar als benivolguts companys que tan m'honoraren amb la seva presència el meu agraiment pregon per haver sabut disimular tan bé l'insignificancia de la meua

persona. / Vulgueu rebre el testimoni del meu respecte i estimació.»

Els comentaris sobre sinceritat, inquietud científica, entesa harmònica, consciència de tasca comuna i, a més, sobre senzillesa que poden fer-se arran de la lectura d'aquestes paraules depenen de la sensibilitat de cadascú. La Societat, molt aviat, reconegué el valor pediàtric i humà de Martínez García i el nomenà (desembre de 1932), després d'haver-ho fet amb Lluís Sayé, soci d'honor; des de 1932 també, Manuel Salvat (mes de gener) i Ricard Zariquiey Cenarro (mes de desembre) eren socis de mèrit. Aquestes quatre són les primeres distincions que la jove Societat concedia.

Una Societat que havia nascut —ben bé— rellogada en uns locals que l'amabilitat i la comprensió de l'Acadèmia i Laboratori posava a la seva disposició. En un principi, tot i aquesta hospitalitat, hom cregué convenient que la Societat conservés una independència absoluta respecte l'Acadèmia, però aviat es féu evident que ambdues entitats perseguïen exactament els mateixos objectius, que entonaven ambdues allò d'una sola veu. I iniciaren les converses que havien de conduir a l'establiment de les bases d'adhesió; foren laborioses i entretingudes, la qual cosa explica que ocupessin una bona part de l'any 31 i que, començades pel president Córdoba, fossin continuades per Claudi Bassols —que havia estat elegit per renúncia al càrrec de l'electe Pons i Pascual quan Joan Córdoba acabà el seu mandat—; amb el secretari passà el mateix i les gestions de Polió Buxó foren continuades per Miquel Torelló i Cendra, mentre que el secretari de l'Acadèmia, al llarg de tot l'afer, fou Josep Alsina i Bofill. El 12 de novembre de 1931 la Societat aprovà la seva adhesió a l'Acadèmia, tot i mantenint plenament la seva personalitat i la seva completa llibertat d'acció; l'Acadèmia, el 17 de desembre, acceptà aquestes condicions.

Aquests acords —que semblen banals i formularis— han estat de la més gran transcendència en la marxa de les institucions mèdiques del nostre país i,

en definitiva, de la medicina i la seva imatge: la Societat Catalana de Pediatria, amb el seu exemple, ha fet que, tot i l'especialització dels últims cinquanta o seixanta anys, l'activitat científica dels nostres metges es mantingués cohesionada en una institució —sense equivalent en el món cultural— que, és clar, inspira respecte i és objecte de l'atorgament de representativitat, i que avui es diu Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears. Per això, amb un gran sentit de la conveniència col·lectiva, el secretari de l'Acadèmia Alsina i Bofill elogià la conducta de la Societat pel fet d'haver estat la primera entitat que, amb una adhesió cordial i amb decisió participativa en una tasca comuna, refusava el camí de l'escissió o la fragmentació.

La voluntat de participació, manifestada en la presència de pediatres a les Juntes de l'Acadèmia d'aquells anys, era ben evident: Martínez i García hi havia estat amb el càrrec de bibliotecari de l'any 1921 al 1928 i justament fou ell qui impulsà la modernització de la biblioteca, amb l'ordenació dels llibres segons la classificació decimal de Brussel·les i la confecció de catàlegs. Abans havien ocupat aquest càrrec Trias i Maxencs (1919-1920) i August Brossa (1920-1921). Els anys 1911-1913, Claudi Bassols havia estat secretari d'actes i l'any 1931 ho era Pere Calafell, mentre Bassols era comptador i Torelló i Cendra seria bibliotecari el 1934. La col·laboració era un fet, la disposició a l'esforç conjunt era un fet i això era motiu d'alegria i d'esperança.

Una de les preocupacions que sempre havia estat present en la Societat Catalana de Pediatria i que ara era vivíssima, era la coordinació d'esforços de pediatres i pedagogs; els psiquiatres infantils i els metges escolars —una mica participants d'ambdós grups— eren les primeres veus d'aquesta preocupació: Claudi Bassols, Jeroni de Moragas o Salvat i Espasa, que un dia va dir «és de l'escola d'on deu sortir l'home lliure, no l'home inconscient encara que no tingui barreres al voltant, sinó l'home que pensa, que

sent, que vol, en un sol mot, un home» i que, en una publicació del Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona de l'any 1932 titulada «El Kindergarten (Jardí d'Infants)», quan parla de la guarda dels nens preconitza que «el refugi no sia solament un lloc de custòdia, sí que així mateix lloc d'assistència, de tracte familiar i d'educació.»

Un noble exemple d'aquesta inclinació dels pediatres cap a les qüestions educacionals és la sessió d'homenatge que se celebrà el 16 de febrer de 1933, a la memòria d'Ovidi Decroly, «recentment mort a Brussel·les. La seva obra mèdica i pedagògica, prou coneguda per tothom, ha estat un poderós auxiliar per al diagnòstic i el tractament de moltes anomalies de la infància. Els pediatres barcelonins han cregut que no podia deixar-se passar per alt el fet dolorós de la pèrdua d'aquest mestre.» La Societat féu extensiva la invitació a l'acte «a tot el magisteri de Catalunya. Així tot honorant l'obra del mestre, realitzarà una vegada més el seu ideal d'agermanar la tasca dels pediatres amb la dels pedagogs.»

I perquè Decroly? Molt senzill: perquè Decroly—amb la introducció de les concepcions de l'escola nova i de la pedagogia de les nocions d'interès— havia estat un innovador, un innovador que havia obert amplis horitzons, i la Societat de Pediatria, amatent, inquieta, amb els ulls desperts, es reconeixia en aquestes aventurades empreses.

De les iniciatives de la Generalitat de Catalunya, el Segell Pro Infància és un reflex de l'atmosfera voluntariosa, solidària i un punt candorosa que es respirava en extensos sectors. Fou creat per un Decret de la Conselleria de Sanitat i Assistència Social el 13 de març de 1933, amb la finalitat de recaptar diners per a atendre la Higiene social de l'infant.

Cal observar, per tal de donar a aquestes accions el just valor, que les possibilitats de la Generalitat—tant les legislatives com les financeres— eren molt limitades. La República fou implantada el 14 d'abril del 31 i només el 21 ja era reconeguda pel govern

central la Generalitat; fins al 9 de setembre del 32 les Corts espanyoles no aprovaren l'Estatut d'Autonomia i els traspassos de serveis que hi eren previstos no es feren efectius fins al 24 de maig de 1933 per a la Sanitat i fins al 29 de juliol del mateix any per a l'Assistència Social.

L'origen del Segell Pro Infància tingué lloc bastant lluny d'aquí. L'any 1904, el funcionari de correus danès Einer Holböll proposà al Govern l'emissió d'un segell d'admissió voluntària per contribuir, amb els ingressos que en derivessin, a l'organització de la lluita antituberculosa a Dinamarca i construir un preventori. Fou el Segell de Noel; obtingué un gran èxit, de manera que Suècia l'adoptà l'any següent, Holanda el 1906, Alemanya i els Estats Units el 1907, etc.

El Segell, que valia 5 cèntims i 10 cèntims, era venut durant 6 setmanes (de l'u de desembre al sis de gener) i els nois i noies de Catalunya participaven en la venda, pels carrers, amb la sensació —segons la referència de testimonis directes— que participaven en una empresa de transcendència. Distribuïts per tot Catalunya, actuaven uns 850 comitès locals; el secretari, responsable i coordinador de tota l'obra del Segell, era Alfons Trias i Maxencs.

Amb la recaptació de la primera campanya (250.000 pessetes) fou construïda una guarderia per a 75 infants al barri de Sant Andreu de Barcelona; la segona campanya permeté la construcció, a Terrassa, d'una guarderia d'igual capacitat; i la tercera possibilità l'edificació del Preventori d'Arenys de Mar.⁵¹

El Segell, a més, duia a terme accions paral·leles, d'entre les que destaquen les campanyes de promoció d'higiene infantil: eren programes radiofònics, cartells i auques. D'una d'aquestes, a tall de mostra, és la quarteta «Renteu-vos les mans abans de tocar el menjar». Diu: «Els microbis viuen sans / i propaguen

51. *El segell ProInfància a Catalunya*, A. Trias i Maxencs. «La Medicina Catalana», núm. 43-44, pàg. 506.

malalties / entre els que prenen mengies / sense ren-
tar-se les mans.»

I la Universitat? També, també hi era, i d'una
manera ben decisiva o ben significativa; però per això
mateix, per aquesta forma d'ésser-hi present, es me-
reix una atenció a part.